

АСПЕКТИ ЛІНГВОСЕМІОТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

УДК 81'22

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.70.9786>

РІВНІ ТА ВИМІРИ ДІЇ ЗНАКА

Надія АНДРЕЙЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра перекладознавства та контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура,
вул. Університетська 1/315Г, Львів, Україна, 79001,
тел.: (0 322) 239 43 74*

Подано тлумачення вимірів семіозису у Чарльза Морріса та запропоновано перегляд цих вимірів з урахуванням троїстої природи інтерпретанти. Постулюється, що три типи інтерпретанти (первинна, поняттєва та культурна) слугують основою для виокремлення трьох вимірів семіозису: кодового, інформаційного та культурного, які забезпечують опис дії знаків на перцептивному, референційному та оцінному рівнях. Запропоновано тлумачення: а) кодового виміру семіозису як виміру зв'язку інтерпретанти з репрезентаменом (базовим кодом) у процесах означування; б) інформаційного – як виміру референції знаконосія до зовнішнього об'єкта та в) культурного – як виміру зв'язку носія з внутрішнім об'єктом, який забезпечує ідентифікацію належності базового коду до того чи іншого культурного коду та його оцінку як компонента культури.

Ключові слова: семіотика, семіозис, об'єкт, репрезентамен, первинна/поняттєва/культурна інтерпретанта, кодовий/інформаційний/культурний вимір семіозису, перцептивний/референційний/оцінний рівень семіозису

*Поняття інтерпретанти – це введення в загальну теорію знаків людського суб'єктивного чинника: когнітивної, психічної, духовної діяльності того, хто вживає та інтерпретує знаки
(Флорій Бацевич)*

Постановка проблеми. Флорій Сергійович Бацевич – один із найвидатніших українських філологів нашого часу, чие розуміння інтерпретанти стало епіграфом до цієї статті, завжди заохочував мене до наукової праці. Глибина його проникнення в різні проблеми мовознавства завжди є для мене прикладом і стимулом до розгляду тих питань, які дають змогу розширити наше бачення тріади *людина–знакові системи–культура*.

Сюди відноситься широкий спектр складних проблем семіотики, які увиразнено й розкрито в низці концепцій семіозису і які зосереджуються на розгляді продукування, функціонування та інтерпретації знаків.

У сучасному контексті осмислення традиційних понять гуманітарного знання вагомими стають дослідження різних вимірів семіозису. Говорячи про поняття виміру Юрій Степанов наголошує, що не йдеться про чисельні виміри, а радше вимір є синонімом слів “координата” чи “параметер” [8: 3]. У цій статті поняття виміру семіозису розуміємо як певну кількість вимірюваних параметрів, які є визначальними для протікання дії, в процесі якої щось стає для інтерпретатора знаком. Семіотика як вчення про семіозис забезпечує теоретичні засади та поняттєво-категорійний апарат для поєднання різних підходів до розуміння “дії знаків” різної природи. Цей апарат охоплює логічно пов’язані, структурно впорядковані і чітко визначені поняття й категорії, які забезпечують систематизацію теоретичних суджень. Опорними для цієї статті є такі вихідні положення: 1) семіотика – наука про семіозис; 2) семіозис – процес, у якому щось функціонує як знак, 3) семіозис має три основні виміри: кодовий, інформаційний та культурний, які виявляються на перцептивному, референційному та культурному рівнях.

Мета дослідження – з’ясувати роль вимірів семіозису для розуміння дії знаків в аспектах означування та комунікування, виявити взаємодію рівнів та вимірів семіозису й простежити їхній зв’язок з інтерпретацією.

Актуальність дослідження визначається інтересом сучасних гуманітарних студій до вивчення взаємодії комунікативних і пізнавальних процесів та визначальної ролі інтерпретації в мовленнєвій і розумовій діяльності людини. Актуальність запропонованої концепції семіозису також зумовлена необхідністю поглиблення досліджень у царині семіотики в українському гуманітарному просторі, оскільки натепер результати таких досліджень представлені лише окремими публікаціями, жодна з яких не торкається безпосередньо аналізу вимірів семіозису.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвідок, які можна було б віднести до теоретичних семіотичних студій, в Україні обмаль. Окремі дослідження, головню лінгвосеміотичні, містять розгляд окремих питань семіозису, який є радше оглядовим (Олександр Білецький, Георгій Почепцов, Тетяна Козлова, Сергій Єрмоленко, Олександр Колесник, Надія Андрейчук та ін.). Прикладна семіотика розвивається інтенсивніше і представлена низкою праць, у яких звертання до різних аспектів семіозису забезпечує розуміння та осягнення явищ різної природи. Сюди, зокрема, належать розгляд питань естетичного семіозису в образотворчому мистецтві (Дмитро Левченков), семіозису українського костюма (Антоніна Кікоть), правового семіозису (Юлія Чистякова), семіозису архітектурних форм (Раддаміла Косаревська), семіозису в літературних текстах (Світлана Кочерга, Ігор Папуша), семіозису у сфері невербальної комунікації (Ірина Серякова), дискурсу як семіозису (Ірина Шевченко, Надія Андрейчук), перекладацького семіозису (Олександр Ребрій) та ін.

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття семіозису впровадив Чарльз Пірс у статті “Прагматизм”, написаній 1907 року, де він використав *semiosis* чи *semeiosis*

на позначення дії знака і пояснив, що "...семіозис я розумію... як дію чи вплив, який є або охоплює спільну працю трьох суб'єктів, а саме знака, його об'єкта та його інтерпретанти, і ця праця в жодному разі не може бути розчленована на дії між парами" [26]. Принагідно варто зазначити, що натепер в Україні немає перекладів праць Ч. Пірса українською мовою. Тут і далі цитуємо матеріали з *Commens Digital Companion to C. S. Peirce* [11] у перекладі автора статті. Це один із найповніших електронних ресурсів наукової спадщини Ч. Пірса та пов'язаних із нею досліджень, який було розроблено на основі сайту *Commens*, що створили у Гельсінкі Матс Бергман та Самі Паавола, і Бразильської електронної енциклопедії Ч. Пірса, й запущено у 2014 році. *Commens* – один із численних неологізмів Ч. Пірса, який він вжив у листі до леді Велбі 1906 року: "Існує *Інтенційна (Intentional)* інтерпретанта, яка визначена розумом мовця (*utterer*); *Результативна (Effectual)* інтерпретанта, яка встановлюється в розумі інтерпретатора, і *Комунікаційна (Communicational)* інтерпретанта чи, скажімо, *Комінтерпретанта (Cominterpretant)*, яка породжується в тому розумі, в який повинні з'єднатися розуми мовця та інтерпретатора, щоб відбулася комунікація" [12]. Цей розум Ч. Пірс назвав *commens* чи *commind* – спільний розум. Обравши цей неологізм назвою веб-сайту, його творці хотіли наголосити, що він забезпечить дослідникам спільне підґрунтя для розуміння ідей Ч. Пірса й нові можливості для спільної праці.

Розглядаючи семіозис як дію трьох складників, Ч. Пірс наголошував, що знаки нарощують значення у цьому процесі. У кожний момент життя кожен переживає цей досвід, однак, щоб його витлумачити, потрібна окрема теорія, яку він назвав семіотикою. Навіть стисле тлумачення ідей Ч. Пірса неодмінно привертає увагу до його концепції троїстої природи знака: щось (репрезентамен), що заміщає щось інше (об'єкт) чимось третім (інтерпретанта). Щодо терміна *об'єкт*, то, правдоподібно, Ч. Пірс запозичив його з термінології схоластів XIII століття, для яких *objectum* означав "витвір розуму, породжений реакцією на щось більшою чи меншою мірою реальне..., на яке спрямоване пізнання" (цит. за [19: 29]). Ч. Пірс розмежував внутрішній об'єкт (*Immediate Object*), який відрізняється від зовнішнього (*Dynamical Object*): "...кожен знак має два об'єкти. Він має той об'єкт, який репрезентується в ньому, його внутрішній об'єкт, який не має іншого буття, ніж бути представленим, лише репрезентативне буття, яке логіко-кантіанці назвали б просто об'єктивним буттям; а з іншого боку, існує реальний об'єкт, який насправді зумовлює знак, який я називаю зовнішнім об'єктом (*Dynamical Object*), і лише він чітко відповідає визначенню об'єкта [15].

Чарльз Пірс також чітко розмежував знакодню (*semiosis*) і знаковосій (*representamen*), який є вихідною точкою семіотичних умовиводів. Він використовував *знак*, пишучи про знакодню, а *репрезентамен* – аналізуючи складники цієї дії.

Семіотичні ідеї Ч. Пірса розвинув Чарльз Морріс, якого сьогодні вважають "класиком семіотики", чий вплив на розвиток цієї науки був вирішальним у 1930–1940-х роках XX століття. Ч. Морріс створив загальну теорію знаків, яка представлена в нарисі "Основи теорії знаків", опублікованому 1938 року [18]. У пошуках сутності знаків Ч. Морріс опирався на семіотичні ідеї попередників, зокрема Ч. Пірса, й розвинув їх у настільки вагомий спосіб, що його ім'я стало третім у списку найвидатніших семіотиків після Ч. Пірса і Ф. де Соссюра.

У другому параграфі “Оснoв” Ч. Морріс поглибив розуміння впровадженого Ч. Пірсом поняття семіозису. Він тлумачив його як процес, у якому щось функціонує як знак [18: 3]. Він також використав визначення “знаковий процес” [18: 17]. Семіозис охоплює три (чи чотири) чинники: 1) те, що виступає як знак; 2) те, до чого відсилає знак; 3) дія, яка забезпечує перетворення речі в знак для інтерпретатора. Ч. Морріс запропонував називати ці три складники семіозису знаконосієм (*sign-vehicle*), десигнатом (*designatum*) та інтерпретантою (*interpretant*) [18: 3]. Четвертий чинник – це інтерпретатор. Ч. Морріс наголошував, що ці чотири складники обумовлюють один одного і є способами вказування на **аспекти семіозису** (тут і далі виокремлення шрифтом моє. – Н. А.). Щось може стати знаком лише в тому випадку, якщо інтерпретується як знак чогось конкретним інтерпретатором; [узагальнене] враховування чогось є інтерпретантою лише остільки, поскільки воно породжується чимось, що функціонує як знак; хтось є інтерпретатором лише тому, що опосередковано враховує щось (*takes account of*). Отже, властивості знаконосія, десигната, інтерпретанти та інтерпретатора є реляційними властивостями, що їх об’єкти набувають у **процесі семіозису** (*mediated-taking account of*). Семіотика вивчає не якісь особливі об’єкти, а об’єкти загалом, однак лише з погляду їхньої участі в семіозисі [18: 4]. Моррісове визначення семіозису як “опосередкованого враховування”: щось враховує щось інше за посередництвом чогось третього – асоціюється з класичним тріадним визначенням знака у Ч. Пірса. Ч. Морріс лише поглибив тлумачення десигната. Розуміння останнього як вмісту мовного знака, поєднаного з акустичним образом, впровадили стоїки, які розмежовували позначуване і позначувальне. Секст Емпірик (грецький лікар і філософ-скептик кінця II – початку III століть) стверджував, що три речі є нероздільні: позначуване, позначувальне і об’єкт. Позначувальне – це звук, якот, “Діон”; позначуване – предмет, який виражає звук і який ми досягаємо розумом як існуючий, а варвари не сприймають, хоча й чують звук; об’єкт – зовнішній субстрат, до прикладу, сам Діон. Дві речі є тілесними: звук і об’єкт, а одна – безтілесна – десигнат [5: 49, 128, 130–131]. У працях Св. Августина застосовано латинські відповідники цих термінів *signatum* і *signans* (дет. про знак у Св. Августина див. [17]).

Чарльз Морріс уважав, що десигнат є винятково семіотичним терміном, і розглядав його як клас об’єктів, до яких можна застосувати знак, тобто об’єктів, які мають певні властивості, що їх інтерпретатор враховує завдяки наявності знаконосія. Ч. Морріс також визначив десигнат як “тип ситуації, до якої можна застосувати знак” [18: 10]. Кожен знак має десигнат, хоча не завжди існує реальний об’єкт референції. Якщо останній існує, то він є денотатом.

Знаконосій, десигнат та інтерпретатор є для Ч. Морріса “членами **тріюкового відношення семіозису**” (*triadic relation of semiosis*) [18: 6]. Опираючись на таке розуміння, він запропонував розглядати низку **двійкових відношень, які називав вимірами семіозису**: 1) відношення знаків до об’єктів, тобто до того, що вони позначають (семантичний вимір); 2) відношення знаків до інтерпретаторів (прагматичний вимір); 3) відношення знаків до інших знаків, тобто дослідження самої структури знаків (синтаксичний вимір). Відповідно семіотика охоплює три дисципліни, які вивчають ці виміри – семантику, прагматику та синтактику.

Аналіз вимірів семіозису в “Основах” Ч. Морріса (докладніше див. [2]) спонукав автора до деяких уточнень тлумачення цих вимірів. Перш за все, Ч. Морріс опирався на складники трійкового відношення семіозису (закононосій, десигнат, інтерпретатор) і виокремив з цілісного процесу **двійкові відношення**: 1) знака та десигната; 2) знака та інтерпретатора; 3) знака та іншого знака. Виокремлення таких відношень для встановлення вимірів семіозису викликає певні застереження. По-перше, в першому відношенні йдеться про закононосій, а в другому та третьому – про цілісний знак. По-друге, встановлення закононосія для означування певного об’єкта не забезпечує інформації про цей об’єкт без інтерпретанти, тому не зовсім коректним видається розглядати семантичний вимір як відношення закононосія та десигната. По-третє, друге виділене відношення (знака та інтерпретатора) потребує ширшого тлумачення поняття інтерпретатора, яке повинно охоплювати відправника й отримувача знаків (Ч. Морріс їх не розділяє). І нарешті, відношення між знаками виходить за межі “вказування на аспекти семіозису”.

Пропонуємо при встановленні вимірів семіозису опиратися на троїсту за природою інтерпретанту знака (рис. 1). Виокремлення первинної, поняттєвої та культурної інтерпретанти (детальніше див. [1]) дало змогу визначити три виміри семіозису: кодовий, інформаційний і культурний, та три рівні дії знака: перцептивний, інформаційний і оцінний (рис. 2). Вимір зв’язку первинної інтерпретанти з репрезентаментом назвемо **ковим виміром семіозису**, оскільки початково відбувається його **детермінація** як базового коду. Ключовими у семантичній структурі терміну *базовий код* у розумінні автора статті є дві ознаки: 1) знаковий характер, 2) спосіб **репрезентації** закононосія. Варто зазначити, що авторське тлумачення базового коду не відповідає загальноприйнятому його тлумаченню в сучасному науковому дискурсі. У термінологічних сенсах *код* було вперше застосовано в теорії інформації у значенні універсального способу відображення інформації при її збереженні, передачі й опрацюванні у вигляді системи відповідностей між елементами повідомлень і сигналами, за допомогою яких ці елементи можна зафіксувати” [6: 492]. З визначення випливає, що поняття коду невіддільне від поняття інформації. Інформація в зовнішньому середовищі виражається за допомогою якихось матеріальних об’єктів (носіїв інформації), асортимент і спосіб розміщення яких задають інформацію.

У семіотиці поняття коду розглядають як систему знаків чи символів, які передають інформацію, чи як набір правил або конвенцій для перетворення однієї системи в іншу [28: 577]. Більшість дослідників погоджується, що семіозис (дія знака) забезпечується знанням коду, який: а) є системою, в яку організуються знаки для “оформлення” інформації; б) є динамічним і може зазнавати змін [25: 143]. Опираючись на гіпотезу, що семіотика вивчає всі культурні процеси як *процеси комунікації*, Умберто Еко стверджував, що в основі цих процесів лежить *система означування* (*system of signification*) [14: 8] (виокремлення шрифтом У. Еко). Він розмежовував семіотику комунікації та семіотику означування і розглядав останню як код: “Код є системою означування, оскільки він поєднує доступні реальні речі з речами за межами доступу. Коли – на підставі основоположного правила – щось, що представлене у відчутті

отримувача, *заміщає* щось інше, то відбувається *означування* [14: 8] (виокремлення шрифтом У. Еко). Саме код дає можливість встановити відповідність між тим, що “заміщає”, та його відповідником, який чинний для кожного потенційного отримувача.

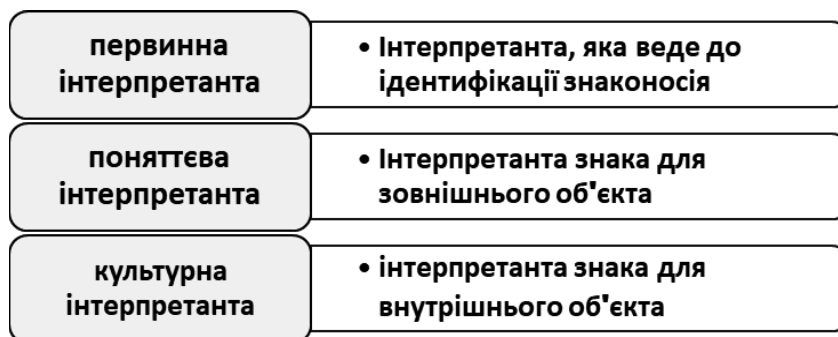

Рис. 1. Троїста природа інтерпретанти

При визначенні коду опорними є один з або поєднання трьох аспектів, що його характеризують: 1) знакова система, 2) правила сполучуваності та впорядкування одиниць системи, 3) правила перетворення повідомлень з однієї системи в іншу. Найчастіше в основі тлумачення є поєднання перших двох ознак: код розглядають як набір значущих одиниць і правил їхнього поєднання. Власне в такому сенсі тлумачиться мовний код у всіх підручниках з мовознавства (до прикладу, [3] та багато інших). Не заперечуючи загально визнаного розуміння коду як набору системно організованих знаків та правил їхнього поєднання, варто зазначити, що запропонований у цій статті **кодовий вимір** привертає увагу до класичного тлумачення семіозису як дії знака з виробництва інтерпретанти і передбачає, що основним об'єктом дослідження цього виміру є **лише** природа репрезентамена (базового коду), оскільки правила поєднання базових кодів виходять за межі такого тлумачення семіозису. Отож, запропонований кодовий вимір не відповідає **синтаксичному виміру** в Ч. Морріса, оскільки його синтактика не розглядає індивідуальні властивості закононосіїв, а лише синтаксичні відношення знаків. У статті Ч. Дукаса, опублікованій ще 1942 року, останній критикував Ч. Морріса за те, що для його синтактики найвагомим є підпорядкування правил формування та трансформації, і при цьому не важливо, чи об'єкти, які формуються і трансформуються є знаками поза цими правилами [13: 50].

Як уже зазначалося, кодовий вимір семіозису – це набір ознак, які є визначальними для детермінації базового коду через аналіз способу репрезентації носія. Терміни *детермінація* та *репрезентація* застосовуємо в тлумаченні Річарда Пармент'єра, котрий, коментуючи ідеї Ч. Пірса стосовно природи знака, писав: “Знакове відношення формується поєднанням вектора репрезентації, що спрямований від знака та інтерпретанти до об'єкта, і вектора детермінації, що спрямований від об'єкта до знака та інтерпретанти” [20: 25].

Аналіз ознак семіозису в інформаційному вимірі ґрунтується на аналізі **референції** – ще одного вагомого для семіотики поняття. У Стенфордській філософській енциклопедії – інтернет-енциклопедії, яка сьогодні визнана авторитетним джерелом філософських знань [27], стаття “Теорія знаків Пірса” розпочинається твердженням: “Теорія знаків Пірса, чи то пак семіотика, є тлумаченням означування, репрезентації, **референції** та значення” [10], а референція тлумачиться як відношення, що встановлюється між певними типами знаків (іменами, ментальними станами, зображеннями) та об’єктами [24]. Варто зазначити, що сам Ч. Пірс не використовує цей термін так активно, як дослідники його теорії. Лише у статті “Номенклатура та види діадних відношень” (1903 року) він визначив референцію як відношення між двома суб’єктами, що належать до різних категорій буття, як-от індивід та якість [23]. Основним об’єктом дослідження інформаційного виміру семіозису вважаємо референцію знаконосія до зовнішнього об’єкта.

Рис. 2. Зв’язок інтерпретанти з рівнями та вимірами семіозису

Ідентифікація належності базового коду до тієї чи іншої знакової системи відбувається на оцінному рівні семіозису, коли базовий код ідентифікується як компонент культури. Суттєвим для цього твердження є розуміння **оцінки й культури**. Виокремлюючи оцінний рівень, опираємося на розгляд таких аспектів цінності: 1) цінність з погляду функціонування; 2) цінність з погляду входження до знакової системи; 3) цінність з погляду культури як сукупності всіх знакових систем, які “використовуються, щоб звести потенційно відкрити, невизначену реальність до обмеженої кількості можливостей” [29: 46]. До прикладу, художній текст має, по-перше, функційну цінність для інтерпретатора в певних історичних умовах; по-друге, літературну цінність тексту визначає особливий літературний контекст, тобто текст взаємодіє з іншими текстами; по-третє, він має антропологічну цінність, оскільки функціонує як художня репрезентація дійсності. Отже, основним об’єктом дослідження культурного виміру семіозису є знаконосії з погляду їхнього зв’язку з внутрішнім об’єктом та входження до конвенційних систем у просторі культури.

Тож, до обґрунтування правомірності виокремлення запропонованих рівнів та вимірів семіозису (див. рис. 2) відносимо такі міркування:

- 1) семіозис є діяльністю знака з виробництва інтерпретанти. Інтерпретацію інтерпретатора можна розглядати як дію на нього знака через інтерпретанти, які він генерує. Творення і зміна значення не “пов’язана винятково з тим, що *ми* робимо: людина пропонує (*proposes*), але знак розпоряджається (*disposes*)” [22] (виокремлення шрифтом Д. Рендсела). Отож, процес семіозису є самоврядним: знак має потугу генерувати інтерпретанти, які слугують основою для встановлення його вимірів;
- 2) базовий код (репрезентамен) генерує: а) первинну інтерпретанту, яка забезпечує його ідентифікацію; б) поняттєву інтерпретанту, що забезпечує референцію до зовнішнього об’єкта позначування, в) культурну інтерпретанту, яка встановлює належність знака до певної конвенційної системи через встановлення цінності внутрішнього об’єкта;
- 3) дослідження вимірів семіозису охоплює: 1) детермінацію природи базового коду (кодовий вимір); 2) відношення базового коду до зовнішнього об’єкта (інформаційний вимір); 3) відношення базового коду до внутрішнього об’єкта (культурний вимір);
- 4) рівні семіозису: перцептивний, референційний та культурний – співвідносні з рівнями пізнання у сучасній філософії: чуттєвий, раціонально-логічний та синтезувальний. Поняття рівня тлумачимо як “частину чи стадію в системі, яка має декілька частин чи стадій” [16: 819]. Виокремлення рівнів семіозису узгоджується з визнанням спіралеподібного розвитку пізнання та свідомої організації пізнавальних дій. Українські філософи, зокрема С. Калиновський, наполягали на тому, що пізнання є дією відтворення або представлення, тобто певне конструювання людиною пізаного об’єкта у формах образів. Самі ж образи є не що інше, як символічні “представники об’єктів або раніше сприйнятих істин” (цит. за [9: 127]). Тому людина “розуміє в дійсності ту річ, котра представляється таким образом, бо він – форма, котра робить людину насправді розуміючою” [9: 128]. Володимир Шевченко наголосив, що результати пізнання постають у суспільстві як знаки, якими люди фіксують (кодують) образи (інформацію, ідеї, поняття, уявлення тощо) речей і людей, а пізнання функціонує завдяки спілкуванню, кооперації, координації, переплетенню індивідуальних пізнавальних дій [9: 125]. Тож, конструктивне вибудовування інтерпретанти є пізнавальною дією, яка неможлива поза активністю інтерпретатора. Як зазначив Флорій Бацевич, поняття інтерпретанти – це введення в загальну теорію знаків людського суб’єктивного чинника: когнітивної, психічної, духовної діяльності того, хто вживає та інтерпретує знаки [4: 68].

Проілюструємо ці міркування прикладом Сонячного візка, який використовує Тетяна Козлова у вагомій для української семіотики монографії “Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови” [7]. Сонячний візок – мініатюрна скульптура епохи бронзової

доби (XVIII–XVII століть до н. е.), яка зберігається в Національному музеї Данії в Копенгагені (Рис. 3). Т. Козлова зазначила, що ця мініатюрна фігурка може: а) не бути знаком, якщо інтерпретатор не має відповідного фонового знання; б) бути умовним знаком (інтерпретатор відчуває естетичну насолоду при спогляданні фігурки і визначає її функцію як декоративну; в) бути вмотивованим іконічним знаком (інтерпретаторові відомі уявлення давніх індоєвропейців про хронотоп Всесвіту) [7: 66]. Авторка також стверджує, що “спільною для учасників мовно-мисленневої діяльності когнітивною базою зумовлюється не тільки тип інтерпретанти (індексальний vs іконічний vs символічний знак), а й підстава знака (*ground*) – ознака, яка обирається й імплікується” [7: 66]. Не погоджуючись із твердженням, що тип інтерпретанти визначає тип знака, радше типи інтерпретанти визначають виміри семіозису та особливості інтерпретації знака на перцептивному, референційному та оцінному рівнях, все ж повністю підтримую думку, що ознака, яка слугує основою (чи підставою) для інтерпретації повинна бути врахована при дослідженні вимірів семіозису. У класичній статті Ч. Пірса “Про знаки”, написаній 1897 року, він увів термін *ground* і тлумачив, що знак заміщає об’єкт не у всіх відношеннях, а лише у відношенні до якоїсь ідеї, яка слугує основою репрезентамена. При цьому “ідея” вживається у сенсі Платона – пригадування конкретного вмісту, який уже є в свідомості інтерпретатора [26]. Для Тетяни Козлової зміна імплікації зумовлює зміну типу знака: іконічним знак буде, якщо актуалізується імплікація подібності, але в межах цього типу знака може імплікуватися низка “подібностей”: рух візка уподібнюється руху Сонця, яскравіший та темніший боки візка уподібнюються півдню та півночі, чотири спиці колеса – чотирьом сторонам світу. Зміна підстави знака зумовлює розширення імплікацій від речі до її ознак, які переносяться з просторових відносин на часові: боки візка стають діаграматичною репрезентацією доби/дня й ночі. Імплікація від речі до її ознак веде до архаїчного і багатозначного символу сонячного кола [7: 66–67].

З огляду на запропоновані у цій статті виміри семіозису тлумачення знакової природи Сонячного візка буде іншим. По-перше, відвідувач музею на перцептивному рівні встановлює фізичну природу експоната: бронзовий артефакт у вигляді візка із встановленим на ньому диском, позолоченим з правого боку, та кобила, що його тягне. По-друге, на референційному рівні возик отримує “магічну силу” через встановлення зв’язку з міфічною реальністю. Ван Хойсден ввів поняття **міфічного семіозису**, зазначаючи, що він веде до розпізнавання конкретної ситуації не як окремого випадку втілення загального типу, але як повторюване відтворення (*reenactment*) конкретного буття чи події. Магічна реальність є повторюваною конкретною системою, низкою подій, історій, міфів [29: 48]. Зв’язок з міфічною реальністю забезпечує **розпізнавання** конкретного репрезентамена як узагальнення знань про повторювану ситуацію в реальному світі, яка знайшла відображення в міфі про сонячну колісницю. Ван Хойсден уважав, що розпізнавання забезпечується, коли реальність сприйняття відокремлюється від реальності, яка зберігається у свідомості (*remembered reality*) і є такою ж конкретною, як реальність, яку ми сприймаємо. Він наголосив, що саме так народжується семіозис [29: 48].

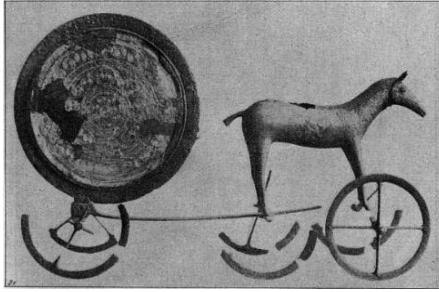

Рис. 3. Сонячний візок

До цього ж “магічного” рівня В. Хойсден відніс естетичний вимір семіозису і наголосив, що краса криється не в результаті, а в самому семіотичному процесі, в переході від перцепції до відомої форми. Він уважав, що форма не може бути естетичною, бо вона красива лише в стосунку до семіотичної проблеми, яка вирішується нею чи завдяки їй [29: 50]. Видається, що естетичний вимір є виміром витворення форми, однак не йдеться про ідентифікацію репрезентамена як базового коду,

а про його відповідність нашим уявленням про можливий розв’язок проблеми форми. При цьому вагомим є аспект адекватності та повноти форми. У нашому прикладі ми маємо справу з мистецьким об’єктом, отож, семіозис розглядаємо не лише як дію форми, але й через мімезис. У цьому артефакті завдання фіксації міфу про сонячне божество, що їздить по небу на колісниці, можна вважати підпорядкованим проблемі форми. Мімезис семіозису (конкретна реальність і пошук форми) – важлива функція семіозису. В. Хойсден навіть переконаний, що мистецтво є в певному сенсі міметичним, оскільки має місце імітація семіотичного досвіду, а мистці не створюють форму, а лише можливість семіозису [29: 51]. Естетичний аспект пропонуємо віднести до оцінного, а не інформаційного рівня семіозису, оскільки саме культурна інтерпретація забезпечує те, що Ч. Пірс називав перцептивним судженням (*perceptual judgement*). Він написав, що внутрішнє сприйняття не є сприйняттям, а радше судженням про об’єкт сприйняття – інтерпретацією внутрішнього об’єкта [21]. Оскільки у запропонованій концепції вимірів семіозису інтерпретація, що веде до зв’язку з внутрішнім об’єктом, є культурною інтерпретацією, то естетичні виміри об’єкта сприйняття відносимо до культурного виміру семіозису.

Отже, інформаційний вимір семіозису забезпечує інтерпретацію окремих компонентів фігурки як ікон та індексів (тут ми повністю погоджуємося з Тетяною Козловою щодо врахування підстави знака), однак лише на оцінному рівні забезпечується сприйняття фігурки як мистецького солярного символу в просторі культури. На цьому рівні встановлюється: а) функційна цінність фігурки як музейного експоната; б) цінність з погляду її належності до данського культурного канону; в) цінність з погляду символічного представлення реальності у бронзову добу.

Висновки. Оскільки загальна семіотична теорія повинна бути “спроможна пояснити кожен випадок функціонування знака з погляду родоначальних систем елементів взаємопов’язаних одним або декількома кодами” [14: 3], то вона, на думку Умберто Еко, повинна охоплювати: а) теорію кодів та б) теорію витворювання знаків (*theory of sign production*). При цьому остання повинна враховувати низку явищ, зокрема, спільне використання мов, естетичну комунікацію, різні типи інтеракційної комунікативної поведінки, застосування знаків для посилення на реальні речі чи стани тощо [14: 3]. Запропоноване у цій статті тлумачення вимірів семіозису не суперечить такому поділові.

Вважаємо, що теорія витворювання знаків є теорією семіозису, яка невіддільна від теорії кодів, оскільки знакодія можлива лише у випадку, коли знак як базовий код є компонентом культурного коду. Останній передбачає існування конкретної знакової системи, яка характеризується наявністю чітких правил поєднання базових кодів у процесі комунікування.

Перспективи використання результатів дослідження вбачаємо в подальшому аналізі дії знаків з урахуванням запропонованих вимірів семіозису, встановленні взаємодії рівнів та вимірів семіозису на матеріалі знаків, що належать до різних знакових систем та визначенні зв'язку семіозису з процесами культурного кодування в процесах передавання інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Андрейчук Н. І.* Інтерпретанта як людський чинник мовного семіозису / Н. І. Андрейчук // Мовознавство. – 2012. – №3. – С. 65–74
2. *Андрейчук Н. І.* Перечитуючи Ч. Морріса: перегляд вимірів семіозису / Н. І. Андрейчук // Любов к слову: філологіческие заметки в честь юбилея профессора В. А. Кухаренко: сборник научных статей / под ред. И. М. Коллегаевой. – Одесса : КП ОГТ, 2018. – С. 22–36.
3. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1990. – 300 с.
4. *Бацевич Ф.* Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Ф. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
5. *Вдовиченко А. В.* Расставание с “языком”: Критическая ретроспектива лингвистического знания / А. В. Вдовиченко. – Москва : Изд-во ПСТГУ, 2009. – 510 с.
6. *Енциклопедія кібернетики* : в 2 т. Т. I / Глушков В. М. (відп. ред.). – Київ : Голов. ред. УРЕ. – 1973. – 583 с.
7. *Козлова Т. О.* Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови : монографія / Т. О. Козлова. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – 640 с.
8. *Степанов Ю. С.* В трехмерном пространстве языка: Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / отв. ред В. П. Нерознак. – Изд. 2-е. – Москва : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 336 с.
9. *Шевченко В.* Українська філософія в системі українознавства : теорет.- метод. комент. до курсу філос. у вищ. навч. закл. / В. Шевченко. – Київ : ДП Видавничий дім “Персонал”, 2008. – 240 с.
10. *Atkin A.* Peirce's Theory of Signs [Electronic resource] / A. Atkin // The Stanford Encyclopedia of Philosophy / Edward N. Zalta (ed.). – Access mode : <https://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/peirce-semiotics/>
11. *Commens Digital Companion to C. S. Peirce* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.commens.org>
12. *Commens // The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.commens.org/dictionary/term/commens>
13. *Ducasse C. J.* Some Comments on C. W. Morris's “Foundations on the Theory of Signs” / C. J. Ducasse // Philosophy and Phenomenological Research. – 1942. – Vol. 3, No. 1. – P. 43–52.
14. *Eco U.* A Theory of Semiotics / U. Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1979. – 354 p.

15. Immediate Object [Electronic resource] // The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition. – Access mode: <http://www.commens.org/dictionary/term/commens>.
16. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. International Student Edition. – Bloomsbury Publishing; Macmillan Publishers Limited, 2002. – 1692 p.
17. Markus R. A. St. Augustine on Signs / R. A. Markus // Phronesis. – 2 (1). – 1957. – P. 60–83.
18. Morris Ch. Foundations of the Theory of Signs / Ch. Morris // International Encyclopedia of Unified Science. – Chicago : University of Chicago Press. – 1938. – Vol. 1, Number 2. – P. 1–59.
19. Nöth W. Representation and Reference According to Peirce / W. Nöth // International Journal of Signs and Semiotic Systems. – 1(2). – 2011. – P. 28–39.
20. Parmentier R. J. Signs in Society. Studies in Semiotic Anthropology / R. J. Parmentier. – Bloomington and Indianapolis : Indiana University Press, 1994. – 234 p.
21. Perceptual judgment [Electronic resource] // The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition. – Access mode : <http://www.commens.org/dictionary/term/perceptual-judgment>
22. Ransdell J. Teleology and the Autonomy of the Semiosis Process [Electronic resource] / J. Ransdell. – Access mode : <http://www.iupui.edu/~arisbe/menu/library/aboutcsp/ransdell/>
23. Reference [Electronic resource] // The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition. – Access mode : <http://www.commens.org/dictionary/term/reference>
24. Reimer M. Reference / M. Reimer, E. Michaelson [Electronic resource] // The Stanford Encyclopedia of Philosophy / Edward N. Zalta (ed.). – Access mode : <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/reference>
25. Scholes R. Semiotics and interpretation / R. Scholes. – New Haven, London : Yale University Press, 1982. – 161 p.
26. Semiosis // The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.commens.org/dictionary/term/semiosis>
27. Stanford Encyclopedia of Philosophy. – Access mode : <https://plato.stanford.edu/>
28. The Encyclopedia of Language and Linguistics / R. E. Asher(ed.). – Oxford, New York, Seoul, Tokyo : Pergamon Press. – Vol. 2. – 1994. – 1082 p.
29. The Value of Culture. On the Relationship between Economics and Arts / Arja Ralmer (ed.). – Amsterdam : Amsterdam University Press, 1996. – 243 p.

REFERENCES

1. Andreichuk, N. I. (2012). Interpretanta yak liudskiy chynnyk movnoho semiozysu. *Movoznavstvo*. 3, 65–74
2. Andreichuk, N. I. (2018). *Perechytuiuchy Ch. Morrisa: perehliad vymiriv semiozysu. Liubov k slovu: filolohicheskiye zametki v chest yubileia professora V. A. Kukhareno: sbornik nauchnykh statei* / pod red. Y. M. Kolehayevoi. Odessa: KP OHT, 22–36.
3. Arnold, I. V. (1990). *Stilistika sovremennoho anhliiskoho yazyka 2-e izd.* Moskva: Prosveshcheniie.
4. Batsyevych, F. (2010). *Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky: monohrafiia.* Lviv: PAIS.
5. Vdovichenko, A. V. (2009). *Rasstavaniie s yazykom: Kriticheskaia retrospektiva lnhvisticheskoho znaniia.* Moskva: Izd-vo: PSTHU.
6. Hlushkov V. M. (vidp. red.) (1973). *Entsyklopediia kibernetiky* : v 2 t. Kyiv: Holov. red. URE, T. I.
7. Kozlova, T. O. (2015). *Ikonicnist u leksytsi indoieuropeiskoi pramovy: monohrafiia.* – Zaporizhzhia: Kruhozir.

8. Stepanov, Yu. S. (2010). *V trekhmernom prostranstve yazyka: Semioticheskie problemy linhivistiki, filosofii, iskusstva*. Izd. 2-ie. Moskva: Knizhnyi dom «LIBROKOM».
9. Shevchenko, V. (2008). *Ukrainska filosofia v systemi ukrainoznavstva : Teoret.-metod. koment. do kursu filos. u vyshch. navch. zakl.* Kyiv: DP «Vydavnychi dim «Personal».
10. Atkin, A. Peirce's Theory of Signs. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/peirce-semiotics/>
11. *Commens Digital Companion to C. S. Peirce*. Retrieved from <http://www.commens.org>
12. Commens. *The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition*. Retrieved from <http://www.commens.org/dictionary/term/commens>
13. Ducasse, C. J. (1942). Some Comments on C. W. Morris's "Foundations on the Theory of Signs". *Philosophy and Phenomenological Research*. 3. No.1, 43–52.
14. Eco U. (1979). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
15. Immediate Object. *The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition*. Retrieved from <http://www.commens.org/dictionary/term/commens>
16. *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. International Student Edition. (2002). Bloomsbury Publishing; Macmillan Publishers Limited.
17. Markus, R. A. (1957). St. Augustine on Signs. *Phronesis*, 2 (1). 60–83.
18. Morris Ch. (1938). Foundations of the Theory of Signs. *International Encyclopedia of Unified Science*. Chicago: University of Chicago Press. 1, N 2. 1–59.
19. Nöth, W. (2011). Representation and Reference According to Peirce. *International Journal of Signs and Semiotic Systems*. 1(2). 28–39.
20. Parmentier, R. J. (1994). *Signs in Society. Studies in Semiotic Anthropology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
21. Perceptual judgment. *The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition*. Retrieved from <http://www.commens.org/dictionary/term/perceptual-judgment>
22. Ransdell, J. *Teleology and the Autonomy of the Semiosis Process*. Retrieved from <http://www.iupui.edu/~arisbe/menu/library/aboutcsp/ransdell>
23. Reference. *The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition*. Retrieved from <http://www.commens.org/dictionary/term/reference>
24. Reimer, M., Michaelson, E. Reference. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/reference>
25. Scholes, R. (1982). *Semiotics and interpretation*. New Haven, London: Yale University Press.
26. Semiosis. *The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition*. Retrieved from <http://www.commens.org/dictionary/term/semiosis>
27. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/>
28. *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (1994). R. E. Asher (ed.). Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon Press. 2.
29. *The Value of Culture. On the Relationship between Economics and Arts*. (1996). Arja Ralmer (ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018

прийнята до друку 13.11.2018

LEVELS AND DIMENSIONS OF THE ACTION OF SIGN**Nadiia ANDREICHUK**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Hryhoriy Kochur Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics,
1/315 Г, Universytets'ka Str., Lviv, Ukraine, 79001,
phone: (00380 322) 239 43 74
perekladoznavstvo@gmail.com*

This paper attempts to explore some potential contributions of Ch. W. Morris' ideas on semiosis to the development of semiotic theory. Proceeding from the conviction that semiotic study, following Peirce, actually consists in analyzing the sign's action, i.e. semiosis, the author exposes the views of Ch. Morris on the latter and tries to provide evidence that some of his ideas concerning the dimensions of semiosis can be viewed with reservation. It is claimed that the starting point for determining such dimensions is the interpretant – the integral element of sign and the outset of semiotic inference. The triadic nature of interpretant is substantiated and three types of interpretants – primary, notional and cultural – are singled out. It is brought to light that each type of the interpretant “works” on a different level of semiosis: perceptive, informational and evaluative, correspondingly. The correlation of interpretants and levels of semiosis is extended to establishing relations between interpretants and objects. The analysis of these relations on different levels leads to the substantiation of three dimensions of semiosis: code, informational, and cultural.

It is claimed that the singling out the above mentioned dimensions of semiosis can modify the ideology of semiotic research as it seeks an explanation of (a) the nature and structure of signs, (b) the nature of signification and (c) the nature of signs as signals in the space of culture – through the notion of interpretant. Understanding the nature of the latter is considered to be crucial for better understanding of semiosis and can become a starting point to develop a theory of semiosis that can illuminate the ensemble of processes that usually fall under the headings of language, culture, and mind.

Keywords: semiotics, semiosis, object, representamen, primary/notional/cultural interpretant, code/informational/cultural dimension of semiosis, perceptive/referential/evaluative level of semiosis.